

среды, как внутренней, так и внешней, на политическую систему является тем условием, которое заставляет существующую власть искать новые способы и источники стабилизации системы. Одним из важнейших аспектов исследования данной проблемы является определение факторов, влияющих на формирование политической стабильности, и определение их роли в стабилизации политической системы. В данной работе, на основании анализа исследований западных ученых и политической практики, сделана попытка определить особенности влияния легитимности, эффективности и других факторов на уровень политической стабильности.

Ключевые слова: политическая стабильность, факторы стабильности, легитимность, эффективность.

Panarin A. The factors of shaping political stability

The issue of political stability is one of the most important research problems in modern political science. The problem of political stability does not occur it self - pressure environment, both internal and external, the political system is the condition that makes the existing authorities to find new ways and sources stabilization system. According to the current understanding of the essential characteristics and parameters of political stability, one of the most important parameters is the stability of political institutions and their ability to deal effectively with their duties under the system of separation of powers and authority that has developed within the political system of the state. Political stability is defined as a state of political society, which is characterized by stable operation of all political institutions and linked to the preservation and improvement of structures according to external and internal influences, as well as constant and sufficiently high level of support power structures of society.

One of the most important aspects of the study of this problem is to determine the factors that influence the formation of political stability, and determine their role in stabilizing the political system. In this study, based on analysis of Western scientific research and political practice, attempts to identify features of the influence of legitimacy and other factors on the level of political stability. As a result of the study, we can conclude that political stability is determined by many factors, depending on the level and specificity of political activity, recognizing the authority of the government broad social classes, the ability to use the available power at its disposal the resources (material, spiritual and psychological) to address urgent problems from positions of political leaders on their ability and the ability to express national interests and consolidating the political will of citizens, of the ability to critically analyze their activities and to comply with the law and established rules.

Keywords: political stability, factors of stability, legitimacy, efficiency.

References

- Bell D., 1996. 'Prihid postindustrial'nogo suspil'stva' [The coming of post-industrial society], *Suchasna zarubizhna social'na filosofija* [Modern foreign social philosophy], K.
- Chong D., McCloske H., Zailer J., 1983. 'Patterns of Support for Democratic and Capitalist Values in the United States', *British Journal of Political Science*, vol. 13, part 4.
- Class, Status and Power: A Reader in Social Stratification*, 1953. Ed. by R. Bendix and S. Lipset. Glencoc.
- Dahl R., 1964. *Modern Political Analysis*, Englewood Cliffs.
- Fetisov A. S., 1995. 'Politicheskaja vlast': problemy legitimnosti' [Political power: problems of legitimacy], *Soc.-polit. zhurnal* [social political journal], № 3;
- Green L., 1985. 'Support for the System', *British Journal of Political Science*, vol. 15, part 2. p. 67
- Greenberg S. E., 1987. *Legitimizing the Illegitimate. States, Markets, and Resistance in South Africa*, Berkeley, Los Angeles, London.
- Huntington S. P., 1968. *Political Order in Changing Societies*, New Haven.
- Lapin N. N., 2007. 'Trevozhnaja stabilizacija' [Panic stabilization], *Obshhestvennye nauki i sovremennost'* [Social Sciences Today], № 6, pp. 39–53;
- Lipset S. M., 1967. *The First New Nation. The United States in historical and comparative perspective*, N.Y.
- Lipset S. M., 1981. *Political Man. The Social Bases of Politics, Expanded Edition*. Baltimore.
- McFarland, Andrew S., 1984. *Common Cause: lobbying in the public interest*, Chatham.
- Parsons T., 1964. *The Social System*, N. Y.
- Przeworski A., 1986. 'Some Problems in the Study of the Transition to Democracy. Transitions from Authoritarian Rule. Prospects for Democracy'. Ed. by G. O'Donnell, Ph. C. Schmitter, and L. Whitehead. Vol. 3. *Comparative Perspective*. P. 51–52, Baltimore, London.
- Przeworski A., 1986. 'Some Problems in the Study of the Transition to Democracy. Transitions from Authoritarian Rule. Prospects for Democracy'. Ed. by G. O'Donnell, Ph. C. Schmitter, and L. Whitehead. Vol. 3. *Comparative Perspective*. P. 51–52, Baltimore, London.
- Searing D. A., 1996. 'Theory of Political Socialization: Institutional Support and Deradicalization in Britain', *British Journal of Political Science*, vol. 16, part 3, p. 87;
- Zimmerman E., 1987. 'Government Stability in Six European Countries During the World Economic Crisis of the 1930s: Some Preliminary Considerations', *European Journal of Political Research*, vol. 15, № 1.

Надійшла до редколегії 15.05.2013

УДК 321.74 (477)

Н. П. Пашина

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОЛІТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Аналізуються основні підходи та смислові характеристики категорії «ідентичність» як міждисциплінарної багаторівневої категорії. Досліджуються сутність, фактори та механізми формування політичної ідентичності. Розглядаються основні підходи до визначення функції політичної ідентичності у сучасному суспільстві, роль політичної ідентичності у визначенні напрямку суспільного розвитку.

Ключові слова: ідентичність, політична ідентичність, політична ідентифікація, політична самоідентифікація, консолідація суспільства, вектор суспільного розвитку.

Постановка проблеми. Політична ідентичність відіграє основну роль у формуванні мотивації політичної діяльності людей, в об'єднанні їх зусиль для вирішення суспільно значущих завдань. Це обумовлює значення політичної ідентичності як одного з важливих чинників сучасного розвитку і як предмета наукового осмислення ресурсів суспільних змін. Виходячи з цього, 84

першочерговим завданням сучасних держав є пошук нових основ розвитку ідентичності, нових форм та інструментів консолідації громадян шляхом формування «проектної» ідентичності та відповідного суспільного запиту на неї.

Науковий інтерес до проблеми політичної ідентичності пов'язаний також із активним переходом до демократії

великої кількості країн, з труднощами демократичних перетворень і залежністю цього процесу від політичних уподобань громадян цих держав. Суспільна практика показує, що демократизація суспільства можлива тільки на основі формування колективної ідентичності, суспільного консенсусу щодо норм, цінностей та напрямків суспільного розвитку.

Політична ідентичність може виконувати функції як консолідації, так і дистанціювання громадян по відношенню до політичних інститутів і один до одного. У той же час ефективність будь-яких реформ і перетворень, перспективи еволюції політичних практик сучасної демократії безпосередньо залежать від залученості громадян у цей процес. Тому проблематика політичної ідентичності виступає сьогодні невід'ємною частиною порядку денного публічної політики як у суспільних системах, що стабільно розвиваються, так і в суспільствах, які переживають трансформацію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми політичної ідентичності, фактори формування, особливості, рівні і функції досліджені в працях багатьох сучасних зарубіжних і вітчизняних вчених: П. Бергера, Г. Беста, З. Брандта, Ф. Конверса, М. Емерсона, Е. Еріксона, Е. Кемпбелла, Т. Лукмана, І. Нойманн, Е. Ноель-Нойман, Д. Стоукса, А. Турена та ін.

Процеси формування загальних орієнтирів розвитку країни на основі ідентичності, що розділяється її громадянами, стали предметом дослідження Ю. Габермаса, М. Кастельса, Ю. Качанова, В. Лапкіна, В. Лота, Є. Мелешкіної, У. Мішлер, І. Нойманна, С. Перегудова, О. Попової, Т. Райсс, Р. Роуз, І. Семененко, Б. Страта, С. Хантінгтона, Ф. Черутті та ін.

Істотний внесок в осмислення процесів політичної ідентифікації, значення політичної ідентичності для формування загальнонаціональної, громадянської ідентичності в Україні внесли В. Андрусів, В. Веселовський, С. Горобчишина, В. Землюк, О. Каргунов, І. Кресіна, І. Курас, Л. Нагорна, М. Обушний, І. Оніщенко, Г. Палій, Б. Попов, В. Ребало, С. Римаренко, Ю. Римаренко, В. Степаненко, М. Степико, Ю. Тищенко та ін.

Метою статті є дослідження сутності, факторів та механізмів формування політичної ідентичності, аналіз її функцій та ролі в сучасному суспільстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Категорія «ідентичність» пройшла тривалу еволюцію свого змістовного наповнення, сягаючи своїм корінням в історію соціогуманітарного знання. Сьогодні концепт ідентичності є міждисциплінарною категорією, яка набуває все більшого значення і популярності в сучасній соціальній думці.

Походження поняття «ідентичність» пов'язують з латинським словом «identitas», що означає «тотожність». З англійської (identity), французької (identite) та німецької (dentitat) мов перекладається як «тотожність», «автентичність», «особистість», «індивідуальність». Таким чином, категорія «ідентичність» тісно пов'язана не тільки з поняттям «тотожності», але й із становленням поняття «індивідуальне» в різних дисциплінарних контекстах, а також з конституюванням в європейській традиції дискурсів «відмінності», «інакшості», «автентичності» та «Іншого».

У сучасних соціальних науках ідентичність визначається як багатовимірна, мінлива категорія, яка конструюється соціокультурними, історичними, політичними та іншими факторами і суб'єктами. Сьогодні

ця категорія розглядається як невід'ємна частина категоріального апарату філософії, психології, соціології, політології, культурології, етнології та інших наук, в аспекті яких необхідний аналіз поєднання соціального та індивідуального, особистісного і суспільного.

Ідентичність має соціальний характер і є продуктом соціальної взаємодії. Найважливішими формами ідентичності, на думку М. Степико, є соціальні: класові, етнічні, національні, громадянські, політичні тощо. Спільним для них, вважає науковець, є уявлення особи про свою належність до групи, спільноти «своїх», до «наших», до тих, які в її свідомості постають як «ми». Ця позитивна сторона усвідомлення своєї належності до певної спільноти одночасно передбачає дистанціювання й утвердження своєї «іншості» стосовно інших спільнот (Stepiko 2012, p. 5-12) [12, с. 5-12].

В основі ідентичності лежать механізми розрізнення і ототожнення. Ідентичність виникає з порівняння «Я» та «Іншого», при цьому «Інший» може визначатися як Ворог, так і Друг. Ідентичність є результатом процесу ідентифікації, який виконує функції самоопису і самовизначення. Таким чином, ідентичність можна розглядати як результат процесу ідентифікації, який відображає психологічні та соціальні механізми формування ідентичності, і в широкому сенсі може бути визначений як процес становлення, функціонування і розвитку ідентичності суб'єкта. Особливість цієї суб'єктності полягає в тому, що вона має суб'єктивно-рольовий, функціональний, сконструйований характер.

Деякі дослідники для аналізу ідентичності використовують термін «самоідентифікація», підкреслюючи, що ідентифікація – це, передусім, особистісний вибір ототожнення індивідом свого «Я» з реальними або уявними групами людей, яких він вважає «своїми» і чий норми, цінності і соціальні ролі є для нього референтними чи еталонними (Nagorna 2011, p. 19-20; Shadzhe 2011, p. 42-47) [9, с. 19-20; 13, с. 42-47]. Крім того, науковці підкреслюють, що термін «самоідентифікація» передає нюанси самовизначення точніше, ніж поняття «ідентичність», так як в ньому закладено і самовизначення, і самоототожнення, і інші форми самовираження і самореалізації особистості (Nagorna 2011, p. 19-20) [9, с. 19-20].

Політична ідентичність зазвичай розглядається в літературі як окремий випадок соціальної ідентичності. За своїм характером вона є раціональною і рефлексивною одночасно. Займаючи певну статусну позицію, людина співвідносить своє становище, систему політичних поглядів і цінностей з іншими індивідами і політичними об'єктами, а саме державою, партіями, групами інтересів, масовими рухами та ін.

Ставлення до об'єктів політичного простору формується виходячи з «близькості» соціальної позиції. Таким чином, політична самоідентифікація виступає засобом об'єднання та дистанціювання по відношенню до інших людей, політичних організацій, інституцій влади. Як відзначає Ю. Качанов, «політична ідентичність суб'єкта визначена, коли інші суб'єкти політичних відносин кодифікують його як...певного агента шляхом приписування йому тих же значень ідентичності, які він визнає для себе або повідомляє сам» (Kachanov 1994, p. 113) [5, с. 113].

Схоже визначення політичної ідентичності дає і Є. Мелешкіна, розуміючи під політичною ідентичністю «ототожнення суб'єктом політичного процесу себе з певною політичною позицією, визнане іншими суб'єктами

політичних відносин» (Meleshkina) [8]. Ряд авторів у визначенні політичної ідентичності підкреслюють детермінованість формування політичної ідентичності низкою об'єктивних і суб'єктивних факторів. Наприклад, терміном «політична ідентичність» Г. Айвазян визначає «детерміновані уявлення індивідів про своє політичне «Я», що складаються в результаті співвіднесення з деякими «Іншими» акторами політичного процесу, частиною якого є електоральна поведінка». Основними детермінантами політичної ідентичності автор визначає політичну культуру і практики політичної соціалізації (Ajvazjan 2010) [1].

На підставі узагальнення різних підходів до визначення політичної ідентичності можна зробити загальний висновок, що політична ідентичність затверджується в процесі співвіднесення людини з іншими індивідами і політичними інститутами на основі її ідейно-політичних цінностей і симпатій. Найбільш значущі для людини політичні позиції та орієнтації багато в чому визначають її електоральний вибір та інші форми політичної поведінки.

Основними факторами формування політичної ідентичності більшість дослідників називають: політичну культуру, соціальну стратифікацію, процеси загальної та політичної соціалізації, політичний режим, місце проживання, етнічний і релігійний чинники та ін. Суб'єктами впливу на політичну ідентичність індивіда є: політичні інститути (зокрема, держава, політичні партії), засоби масової інформації, соціальне оточення, професійна група, громадські організації, які виступають агентами процесу політичної ідентифікації і передають індивіду ті норми і цінності, на основі яких він себе ототожнює з певною соціальною групою. Велике значення в процесі самоідентифікації відіграє індивідуальна мобільність і психологічні особливості індивіда. На думку М. Степико, «механізмом формування ідентичності є інтеріоризація всіх об'єктивних обставин життєдіяльності в особистісні, психологічні структури індивіда – підсвідомі або трансцендентні стосовно конкретної ситуації, що набувають у цьому випадку для людини всезагального значення» (Stepiko 2012, р. 5-12) [12, с. 5-12].

Формування ідентичності в постмодерністському суспільстві є процесом більш складним і плюралістичним не тільки в порівнянні з традиційним суспільством, але і порівняно з дисциплінарним модерністським суспільством, в якому особливу роль у конструюванні ідентичності відігравали держава та ідеологія. Сьогодні, в суспільстві постмодерну, що представляє собою мережеву структуру, ідеологія і держава втрачають своє колишнє значення, розмивається державно-національна ідентичність. Іншою характерною тенденцією є підвищення національної і культурної самосвідомості етнічних та конфесійних меншин, субкультурних об'єднань, що збільшує фрагментацію національно-державних спільнот. Співіснування безлічі ідентичностей в рамках однієї політичної системи збільшує ризики конфліктності між соціальними групами, незважаючи на спробу сучасних держав за допомогою різних моделей політики (наприклад, «плавильного котла» або «мультикультуралізму») нівелювати протистояння наявних у суспільстві ідентичностей.

Тому завданням сучасних держав постмодерну є конструювання такої універсальної моделі політичної ідентичності, яка б консолідувала суспільство на основі норм і цінностей, які сприймаються усіма, і була б

основою колективної самоідентифікації національного чи наднаціонального співтовариства. Зазначимо, що при цьому основним механізмом формування будь-якої моделі ідентичності є опора на наявні в суспільстві культурно-цивілізаційні та суспільні пріоритети і практики.

Прояв і типи політичної ідентичності детерміновані особливостями політичного процесу. Найбільш характерними для сучасних суспільств є типології за такими ознаками: партійною, ціннісно-ідеологічною, залежно від тривалості, ступеня інтеріоризації та стійкості, за умовою суб'єкта та об'єкта ідентичності. Особливої актуальності і значення в системах, що трансформуються, набувають типи ідентичності, пов'язані з кризовим станом суспільства і трансформацією політичної свідомості: кризова, негативна і позитивна.

Підвищений інтерес дослідників до проблеми політичної ідентичності свідчить про те, що вона виконує в сучасному світі суспільно важливі функції. Так, автори «Американського виборця», вперше сформулювали функції політичної ідентичності, пов'язуючи їхній зміст в основному з партійною ідентичністю та електоральним поведінкою (The American Voter, 1960) [14].

Сучасне розуміння політичної ідентичності як складної різноманітної категорії значно розширюється і доповнюється. Функції політичної ідентичності розглядаються не тільки в розрізі окремої держави, але і в масштабах світового співтовариства в цілому.

На визначення функціонального виміру політичної ідентичності впливають відмінності наукових підходів до її формулювання та завдання конкретних досліджень. Це позначається на акцентах виділення певних функцій політичної ідентичності та збагачує розуміння її функціональної палітри.

Наприклад, український автор С. Г. Веселовський, досліджуючи ідентифікації громадян України як чинника її зовнішньополітичного розвитку, виділяє такі функції політичної ідентичності:

- створення суспільства як певного об'єднання людей (налагодження взаємодії між індивідом, групою та суспільством);
- забезпечення консолідації та інтегрованості суспільства;
- регулювання соціально-політичної поведінки та розвитку суспільства;
- забезпечення необхідного рівня узгодженості соціальної поведінки серед членів однієї групи, що стає чинником ефективності функціонування групи у суспільстві;
- компенсації певних аспектів кризового розвитку політичної системи (забезпечення належного рівня політичної участі населення та легітимності влади через популяризацію, наприклад, національної ідентичності).

Автор доходить висновку, що колективна ідентичність виконує широкий спектр функцій, які забезпечують життєздатність політичної системи. Їх можна згрупувати відповідно до парсонівської схеми: функції з відтворення зразка, інтеграції, ціледосягнення й адаптації політичної системи. Традиційно найефективніше вони реалізуються на рівні нації-держави. На сьогодні, вважає дослідник, для певних регіонів світу дедалі більш важливим стає реалізація цих функцій на наддержавному рівні (Veselovskij 2000) [2].

В. Землюк, аналізуючи у своїй роботі політичну ідентичність в Україні в період кризи «розвинутого соціалізму», зупиняється на наступних функціях

політичної ідентичності: гносеологічній, оціночній, прогностичній, регулятивній, мобілізуючій та інтегративній (Zemljuk 2007) [3]. Глибокий аналіз функцій політичної ідентичності представлений в дисертації російської дослідниці О. Попової, яка підсумовує уявлення про функції політичної ідентичності багатьох сучасних авторів, підтверджуючи свої висновки соціологічними дослідженнями і досвідом російської політики. Авторка вважає, що політична ідентичність виконує по відношенню до суспільства функції стабілізації партійної системи, легітимації влади і політичного режиму, політичної системи в цілому, соціального контролю, формування громадської думки по відношенню до індивідів, груп і організацій, а також функції соціальної компенсації та адаптації до мінливих політичних умов, підвищення ефективності спільних дій, мотивації та коригування політичної поведінки. О. Попова зауважує, що невиконання або неефективне виконання однієї або декількох функцій є свідомством кризи політичної ідентичності не лише громадян, а й суспільства в цілому (Porova 2002) [11].

Враховуючи психологічну складову політичної ідентичності, дослідники звертають увагу на її психотерапевтичну роль. З точки зору Е. Ноель-Нойман, загальнозначущість, гласність – це такі стани, коли індивіди не хочуть себе ізолювати і втрачати своє обличчя. Якщо ж хтось висловлює іншу думку, ніж проголошена привселюдно і стала загальнозначущою, то гласність, загальнозначущість виступають у вигляді ганебного стовпа і слугують достатньо дієвим способом покарання. Звідси впливає один дуже важливий момент у визначенні громадської думки: вона не просто морально значуща, не просто визначає поведінку, не тільки об'єднує людей в товариство; вона має соціальний вимір, тому що її, не боячись, не відчуваючи страху бути ізолюваним від спільноти, виглядати смішним, можна висловити перед громадськістю (Nojel'-Nojman 1996, р. 74 - 95) [10, с. 74-95]. Таким чином, можна визначити ще одну важливу функцію політичної самоідентифікації громадян – задоволення потреби у визнанні. Потреба у визнанні, вважає Е. Ноель-Нойман, може відігравати роль мотивації політичної поведінки, сприяти перетворенню потреб у дії, допомагати людям орієнтуватися в політичному просторі та оцінювати його (Nojel'-Nojman 1996, р. 35 - 36) [10, с. 35-36].

У сучасних дослідженнях політична ідентичність все частіше виконує функцію інструменту політичного аналізу. Наприклад, методологічну функцію політичної ідентичності формулює російський дослідник К. Малов. Розуміючи під політичною ідентичністю сукупність політичних переваг по відношенню до певних політичних позицій, автор вважає, що «політична ідентичність являє собою методологічне підґрунтя виділення латентної соціально-політичної структури суспільства» (Malov 2012, р. 8) [7, с. 8]. На відміну від електорального вибору, стверджує автор, політична ідентичність, дає можливість структурувати суспільство, виділивши групи індивідів з подібними політичними уподобаннями незалежно від їх голосування на виборах. Таким чином, науковець використовує політичну ідентичність як критерій політичних уподобань і як метод дослідження.

Функції політичної ідентичності можна сформулювати на основі типології М. Кастельса, який визначає такі форми політичної ідентичності в контексті владних відносин у суспільстві:

1. Легітимізуюча ідентичність, яка пов'язана з

безпосередньою раціоналізацією соціальним актором приналежності до домінуючих соціальних інститутів;

2. Ідентичність опору, що виникає у тих соціальних акторів, які формують механізми опору і виживання на основі принципів, що відрізняються від поширених у даному суспільстві або протистоять їм;

3. Проекційна ідентичність, коли соціальні актори створюють (конструюють) нову ідентичність, яка по-новому визначає їх положення в суспільстві, і намагаються змінити всю структуру соціальних відносин (Kastel's 1999, р. 299-300) [4, с. 299-300]. Виходячи із зазначеної типології М. Кастельса, політична ідентичність у суспільстві виконує такі функції: функція легітимації політичної влади і політичних інститутів, функція опору і протистояння домінуючим політичним інститутам, функція проектування нових соціальних відносин на основі формування нової синтетичної ідентичності.

Ці функції політичної ідентичності, на наш вигляд, особливо актуалізуються в період трансформацій, переломних, кризових періодів історії, так як вектор розвитку всіх без винятку спільнот – суб'єктів суспільних відносин, у вирішальній мірі визначає колективна ідентичність їхніх членів – комплекс уявлень, що утворюють узгоджену, солідарну мотивацію індивідуальної та групової поведінки (Lapkin, Semenenko, Pantin, 2010) [6].

Висновки. У цілому, підсумовуючи вищесказане, можна зробити наступні висновки. Поняття «політична ідентичність» є структурно складною категорією. Вона включає змістовні характеристики, вироблені в інших галузях гуманітарного знання, що проектуються в політичному аспекті. Її зміст залежить від наукових підходів до визначення «ідентичність» і предмета дослідження.

Політична ідентичність завжди вписана в певний соціокультурний, історичний контекст, що впливає на її утримання. Вона обумовлена певними формами наративів, конструюється інститутами та дискурсами конкретних суспільних практик, які, у свою чергу, також, є підсумком певного конструювання в минулому і, відповідно, будуть змінюватися в майбутньому разом зі зміною історичного контексту. Пріоритети і значимість об'єктів ідентифікації залежать від політичної картини світу суб'єктів ідентичності, що визначають їх ієрархію.

Ідентичність не має статичного характеру, а самоідентифікація особистості здійснюється за різними підставами і на різних рівнях. Людина змушена визначати себе і своє місце в суспільстві і світі, які постійно змінюються, тому самоідентифікація являє собою відкритий, гнучкий, динамічний процес. При цьому велике значення має індивідуальна мобільність і психологічні особливості індивіда.

У результаті економічних, політичних і культурних змін відбувається трансформація політичної ідентичності, яка, в свою чергу, впливає на трансформацію всіх суспільних сфер. Виходячи з вищевикладеного, процес політичної самоідентифікації відіграє основну роль в об'єднанні зусиль людей для вирішення суспільно значущих завдань, у забезпеченні життєдіяльності політичних інститутів. Це актуалізує значення політичної ідентичності як одного з основних факторів сучасного розвитку і суспільних трансформацій.

Функціональний аналіз політичної ідентичності в сучасній політичній науці можна охарактеризувати як інтегративний і всеохоплюючий. Найбільш важливими функціями політичної ідентичності, на наш погляд,

е: стабілізація партійної системи, легітимація влади і політичного режиму, соціальна та психологічна компенсація і адаптація до мінливих політичних умов, мотивація політичної поведінки, консолідація, інтеграція, мобілізація суб'єктів політичного процесу.

Дослідження політичної ідентичності в суспільстві, що трансформується, актуалізує, на наш погляд, таку функцію політичної ідентичності як функція ресурсу суспільного розвитку. Саме ця функція політичної ідентичності дозволяє розглядати її як регулятор суспільного розвитку в сучасних країнах, що перебувають на етапі модернізації, і як один з основних факторів, які визначають напрямок і підсумок трансформації в перехідних державах.

Систематизація функцій політичної ідентичності, так само, як і уявлення про політичну ідентичності, не є закінченим процесом. Зі зміною ролі і завдань політичної ідентичності в нових історичних умовах будуть виокремлюватися її нові функції, може підвищуватися домінування одних її функцій, в той час як інші, (наприклад, ідеологічна функція) можуть втратити своє першочергове суспільне значення.

Проблема політичної ідентичності набуває особливої актуальності в епоху криз і змін, вона стає об'єктом цілеспрямованого впливу держави, політичних еліт і груп інтересів. Основним завданням політики ідентичності в цей період є формування такої загальнодержавної ідентичності, яка б виявлялася не тільки в колективному позиціонуванні по відношенню до інших націй-держав як основи цілісності нації, але і як предмет згоди щодо того, як дане співтовариство уявляє суспільні цілі, принципи і цінності. Саме в цьому сенсі політична ідентичність виступає як основа і як механізм суспільних трансформацій і є актуальною в сучасному суспільстві.

Бібліографічні посилання

1. Айвазян Г. Й. Политическая идентичность граждан современной России в электоральных процессах : автореферат дис. на соискание ученой степени кандидата полит. наук : специальность 23.00.02 «Политические институты, процессы и технологии» / Г. Й. Айвазян. – Ростов-на-Дону, 2010. – 28 с.
2. Веселовський С. Г. Ідентифікації громадян України як чинник її зовнішньополітичного розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : 23.00.03 «Політична культура та ідеологія» / С. Г. Веселовський. – К., 2000. – 19 с.
3. Землюк В. П. Політична ідентичність в Україні в період кризи «розвинутого соціалізму» і здобуття державної незалежності: дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / В. П. Землюк. – К., 2007. – 233 с.
4. Кастельс М. Могущество самобытности / М. Кастельс // Новая индустриальная волна на Западе : [антология / под ред. В. Л. Иноземцева]. – М. : Academia, 1999. – 640 с.
5. Качанов Ю. Л. Опыты о поле политики / Ю. Л. Качанов. – М. : Институт экспериментальной социологии, 1994. – 159 с.
6. Лапкин В. Идентичность в системе координат мирового развития [Электронный ресурс] / В. Лапкин, И. Семенов, В. Пантин // Политические исследования. – 2010. – № 3. – Режим доступа: <http://gtmarket.ru/laboratory/expertize/2010/2699>.
7. Малов К. В. Политическая идентичность как основание социально-политического структурирования общества : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. соц. наук : спец. 22.00.04 «Социальная структура, социальные институты и процессы» / К. В. Малов. – Новосибирск, 2012. – 24 с.
8. Мелешкина Е. Политический процесс 2005 [Электронный ресурс] / Е. Мелешкина. – Режим доступа: http://sbiblio.com/biblio/archive/meleshkina_polit/default.aspx.

9. Нагорна Л. П. Соціокультурна ідентичність: пастки ціннісних розмежувань / Л. П. Нагорна. – К. : ІПЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2011. – 272 с.

10. Нозль-Нойман Э. Открытие спирали молчания / Э. Нозль-Нойман ; [пер. с нем. / общ. ред. и предисл. Мансурова Н. С.]. – М. : Прогресс-Академия, Весь Мир, 1996. – 427 с.

11. Попова О. В. Политическая идентификация в условиях стабильности и трансформации общества: дисс. ... докт. полит. наук : 23.00.02 / О. В. Попова. – Санкт-Петербург, 2002. – 401 с.

12. Степико М. Українська ідентичність в умовах суспільно-політичних трансформацій / М. Степико // Стратегічні пріоритети. – № 4 (25). – 2012. – С. 5–12.

13. Шадже Ю. Идентичность в контексте постнеклассической науки / Ю. Шадже // Идентичность как предмет политического анализа : сб. ст. по итогам Всероссийской научн.-теор. конф., 21–22 окт. 2010 г. – М. : ИММО РАН, 2011. – С. 42–47.

14. The American Voter / Campbell A., Converse P., Miller W., Stokes D. – New York, 1960.

Пашина Н. П. Функциональный анализ политической идентичности в современном обществе

Анализируются основные подходы и смысловые характеристики категории «идентичность» как междисциплинарной многоуровневой категории. Исследуются сущность, факторы и механизмы формирования политической идентичности. Рассматриваются основные подходы к определению функций политической идентичности в современном обществе, роль политической идентичности в определении направления общественного развития.

Ключевые слова: идентичность, политическая идентичность, политическая идентификация, политическая самоидентификация, консолидация общества, вектор общественного развития.

Pashina N. P. Functional analysis of political identity in modern society

The main approaches and meaningful characteristics of «identity» as interdisciplinary multilevel category are analyzed. The essence, factors and mechanisms of forming political identity are investigated. The main approaches to determining functions of political identity in modern society, the role of political identity in revealing social development direction have been considered.

Keywords: identity, political identity, political identification, political self-identification, consolidation of society, vector of social development

References

- Ajvazjan G. J., 2010. *Politicheskaja identichnost' grazhdan sovremennoj Rossii v jelektoral'nyh processah : avtoreferat dis.* [The political identity of the citizens of modern Russia in electoral processes: dis.], Rostov-na-Donu.
- Kachanov Ju. L., 1994. *Opyty o pole politiki* [Experiments in the field of politics], Institut jeksperimental'noj sociologii [Institute of Experimental Sociology], M.
- Kastel's M., 1999. 'Mogushhestvo samobytnosti' [The power of identity], *Novaja industrial'naja volna na Zapade* [New industrial wave in the West], Academia, M.
- Lapkin V., Semenenko I., Pantin V., 2010. 'Identichnost' v sisteme koordinat mirovogo razvitiija' [Identity in the coordinate system of global development], *Politicheskije issledovanija* [Policy research], № 3, viewed: <http://gtmarket.ru/laboratory/expertize/2010/2699>.
- Malov K. V., 2012. *Politicheskaja identichnost' kak osnovanie social'no-politicheskogo strukturirovanija obshhestva : avtoref. diss* [Political identity as the basis of social and political structure of society: Author. diss]. Novosibirsk.
- Meleshkina E. *Politicheskij process 2005* [The political process in 2005], viewed: http://sbiblio.com/biblio/archive/meleshkina_polit/default.aspx.

Nagorna L. P., 2011. *Sociokul'turna identichnist': pastki cinnisnih rozmezhuvan'* [The socio-cultural identity: the trap of value distinctions], IPIEND im. I. F. Kurasa NAN Ukraïni publ, K.

Nojel'-Nojman Je., 1996. *Otkrytie spirali molchanija* [The opening of the spiral of silence], Progress-Akademija publ, Ves' Mir publ, M.

Popova O. V., 2002. *Politicheskaja identifikacija v uslovijah stabil'nosti i transformacii obshhestva: diss.* [The political identification in conditions of stability and transformation of society: diss.], Sankt-Peterburg.

Shadzhe Ju., 2011. 'Identichnost' v kontekste postneklassicheskoi nauki' [Identity in the context of post-nonclassical science], *Identichnost' kak predmet politicheskogo analiza: sb. st. po itogam Vserossijskoj nauchn.-teor. konf., 21–22 okt. 2010 g* [Identity in the context of post-nonclassical science, identity as a matter of policy analysis: a collection of articles on the All-Russian scientific-theoretical conference on 21-22 October. 2010], IMEMO RAN

publ, M.

Stepiko M., 2012. 'Ukrains'ka identichnist' v umovah suspil'no-politichnih transformacij' [Ukrainian identity in terms of socio-political transformation], *Strategichni prioriteti* [Strategic priorities], № 4 (25), pp. 5–12.

The American Voter, 1960. ed Campbell A., Converse P., Miller W., Stokes D., New York.

Veselov's'kij S. G., 2000. *Identifikacii gromadjan Ukraïni jak chinnik ii zovnishn'opolitichnogo rozviku: avtoref. dis.* [Identification of citizens of Ukraine as a factor in its foreign policy development: Author. dis.], K.

Zemljuk V. P., 2007. *Politichna identichnist' v Ukraïni v period krizi «rozvinitogo socializmu» i zdobuttja derzhavnoi nezalezhnosti: dis* [Political identity in Ukraine during the crisis «developed socialism» and gained its independence]. K.

Надійшла до редколегії 16.05.2013

УДК 322

Д. В. Посредников

Донецкий национальный университет

ФОРМИРОВАНИЕ ПОЛИТИЧЕСКОЙ СУБЪЕКТНОСТИ ПРАВОСЛАВНЫХ РЕЛИГИОЗНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ В УКРАИНЕ

Политическая субъектность православных религиозных организаций формировалась в зависимости от политизации вопроса о создании поместной церкви. Конфессиональная правовая политика, готовность церкви выступить в роли базы взаимодействия между гражданами, гражданскими и государственными институтами – условия для становления партнерской модели отношений государства и религиозных организаций.

Ключевые слова: Православная церковь, православие, политическая субъектность, религиозные организации, конфессиональная политика.

Актуальность проблемы политической субъектности православных религиозных организаций определяется ответом на принципиальные вопросы о возможностях православного фактора в политике, о месте и роли Православной церкви в отношениях с государством и обществом, о результативности использования права верующих на свободу вероисповедания и полноценности их участия в политической и общественной жизни.

Несмотря на то, что отдельные аспекты данной проблемы уже рассматривались в трудах: «Релігія і політика в сучасній Україні» (Kuras 2000) [4], Е. Пана (Pana) [6], в статьях и публикациях в СМИ, тема требует дальнейшей разработки.

Цель: осветить проблему формирования политической субъектности православных религиозных организаций в Украине.

В политической науке, как известно, наряду с традиционной моделью субъект–объектных отношений используется модель выполняющих определенные «роли» «акторов», предусматривающая смешение функций субъекта и объекта в зависимости от ситуации и обстоятельств. Использование данной модели позволяет более точно отразить специфику нынешней субъектности православных религиозных организаций.

Уникальность условий, в которых к началу «перестройки» предстояло решать проблему субъектности, заключается в том, что Православная Церковь не была вовлечена в ее проведение (в отличие от Римско–католической церкви в Польше), не была готова к быстрой ломке конфессиональной ситуации и смене ролей. Как отмечает в своем диссертационном исследовании М. Н. Жминда (State Committee for freedom of conscience. «His plan» Victor Bondarenko) [2], в ее неготовности отразилась вся история отношений Православной церкви с государством, в особенности, опыт прошедшего столетия. Трудности модернизации

Церкви в советский период продуцировались советской элитой, которая не находила места религиозным организациям в структуре государственно–общественного диалога. С другой стороны, Церковь сосредоточилась на тактических решениях, способных сохранить лишь фрагменты былой субъектности, уровень которой был несравним с советскими партийными институтами (Zhmindа 2009) [3]. Когда в 1991 г. наступила эпоха религиозной свободы, Православная церковь получала со стороны власти значительные преференции и активно их использовала в рамках правил игры, установленных государством. В Церкви доминировал прагматический подход: взять от власти максимум льгот и прав, не вступая с ней в конфронтацию. Но 1991 год поставил Православную церковь перед императивом самоопределения по ключевым вопросам политической, общественной, культурной и религиозной жизни. Следствием стал постепенный выход за границы того церковного «минимализма», который определял и обеспечивал выживание Церкви в советскую эпоху (Kyrlezhev) [5].

Украинский экзархат Русской православной церкви в 1990 г. был преобразован в Украинскую Православную Церковь (УПЦ), находящуюся в каноническом единстве с Московским патриархатом. Раскол 1992 г. был спровоцирован государством, привел к существованию наряду с УПЦ неканонических — Украинской Православной Церкви Киевского Патриархата (УПЦ КП) и легализованной ранее Украинской Автокефальной Православной Церкви (УАПЦ). Государство, как показал факт Харьковского собора, упустило контроль над Церковью. Оно было готово покровительствовать одной Украинской Церкви, но перед ним оказалось несколько православных религиозных организаций, что было расценено как препятствие процессу создания нации и определению страны в качестве традиционно